

ВИПУСК 1 // НОМЕР 1 // СІЧЕНЬ 2022

Святкова подорож

Відчуй зиму 80-х

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ :

Головний редактор
Курик Віталія

Головна дизайнерка
Курик Віталія

Дизайнери
Колосовська Лідія
Ремчукова Влада
Ярема Орест

Літературні редакторки
Цимбалюк Юлія
Дмитришин Ірина
Курик Віталія

Координаторка
Гривняк Оксана

Фото на обкладинці:
Курик Світлана,
ясельна група, дитячий садок «Казка»,
1985р.

9

ЗМІСТ

- 3 Дитячі спогади про Новий рік
- 4 Як старшокласники святкували зимові свята
- 5 Армійський Новий Рік
- 7 Розігнаний вертеп
- 8 Свята вечеря та Різдво
- 9 Зимовий карнавал
- 11 Новорічний стіл епохи застою
- 15 Святковий декор

4

Чи задумувалися ви про те, як святкували зимові свята у 80-х? Чи змінилися традиції святкування? Наша команда зробила все можливе, аби з'ясувати всі деталі святкування. Ми спілкувалися з нашими бабусями, дідусями, матусями, татусями та навіть сусідами.

Які страви подавали на стіл? Чим прикрашали домівки? Про все це ви дізнаєтеся зі сторінок журналу.

До Нового року в 80-х готувалися завчасно — за місяць, а можливо і за два. Це було свято, на яке чекав кожен громадянин, а для дітей ця подія була важливішою, ніж день народження. Зараз люди можуть з легкістю дістати продукти з будь-якого магазину або ж навіть замовити доставлення, але в СРСР було все навпаки — продукти, як в той час говорили, потрібно було "добути". Люди стояли у чергах навіть коли магазин був закритим, аби встигнути все придбати.

У 80-х застілля стали традицією і були «багатими». На столі можна було побачити безліч страв на традиційному, для того часу, посуді. Наприклад, набір чарок-рибок. Здається, він був у кожній другій родині. Або ж салатниці із кристалю, які діставали з буфета лише на свята.

«Олів'є», який «мандрує» з українцями від одного десятиліття до іншого, у той час став трохи багатшим. До салату почали додавати консервованій горох, ковбасу і майонез. Обов'язковими на святковому столі стали також нарізка з ковбаси та шпроти. Одна з респонденток на Новий рік готувала і пельмені з чебуреками!

Жінки, як це було заведено, готували на кухні, а діти та їх татусі розкладали стіл-книжечку, накривали його скатертиною та витягали із серванта бабусин сервіз. По телевізору транслювали різні концерти. Власне, саме у 80-х роках це свято перестало бути ідеологічним та стало сімейним.

Проте їжа не була головною у ті дні, важливим також було привітання. Вітали всіх з цим веселим святом надсилаючи листівки, адже домашні телефони були не у всіх, а про мобільні тоді взагалі мови не було. Листівки, які отримували від близьких, зачитували всією родиною. Діти чули привітання від далеких родичів, яких, можливо, ніколи й не бачили, але все одно раділи.

Прикраси в домівці також робили свою особливу атмосферу. Ялинку прикрашали кольоровими іграшками різної форми і дощиком, також ним прикрашали стіни, запалювали бенгальський вогонь та стріляли "хлопушками". До речі, ялинку нелегко було дістати, адже люди на ринках дуже швидко їх розкуповували. Якщо ти жив у селі, то міг знайти якусь невеличку ялинку в лісі, що також було нелегко.

У садочках також організовували свята до Нового року. Дітей вдягали у різні костюми, які батьки виготовляли з простої медичної марлі власноруч. І як же ж можна забути про найголовніших персонажів – Діда Мороза та Снігурку, які розважали дітей та приносили їм мішечки з цукерками та мандаринками.

Ще однією "традицією" стало вибивання пилу з килимів. Люди виходили з ними на вулицю, перекидали їх через спеціальну перекладину або просто кидали на сніг. Потім спеціальною тріпачкою вибивали з них пил і, коли забирали килим, на снігу можна було побачити брудний слід.

Коли порядок у домівці наведено, потрібно зайнятися і собою. Чоловікам простіше: погодилися, вдягнули штани та сорочку і все. У жінок все було складніше. Салонів краси у той час не було, а в перукарню потрапити дуже складно, тому більшість жінок справлялися самостійно: вони накручували металеві бігуді, самі робили манікюр, малювалися помадою, тушшю для вій і голубими або зеленими тіннями.

Згодом, коли вже все було готово, родина обговорювала те, яким був старий рік і висловлювали сподівання, що новий рік буде кращим, а далі всі сідали за стіл та куштували те, що наготували. Розваг на Новий рік було небагато: перегляд телевізора, а саме передачі «Голубой огонёк», прогулянка центром міста, щоб подивитися на ялинку, похід у гості.

Отже, згідно зі спогадами наших респондентів святкування Нового року в 80-х було веселим, попри дефіцит продуктів та довгу підготовку, але саме в цей день люди ставали по-особливому щасливими, незважаючи ні на що.

ДИТЯЧІ СПОГАДИ ПРО НОВИЙ РІК

Орест Ярема (О. Я.): Як у Радянському Союзі святкували Новий рік?

Наталія Ярема (Н. Я.): У цей день був державний вихідний. Для дітей у всіх школах проводилися новорічні ранки. По телевізору транслювали новорічні передачі.

(О. Я.): Який вигляд мали святкування у школах?

(Н. Я.): Нам організовували костюмовані новорічні ранки. Ми шили собі костюми, часто казкових персонажів. Я переважно була сніжинкою, а в старших класах вже сама пошила костюм шахової королеви. Завжди був концерт з казковими героями, де обов'язково був присутній Дід Мороз і Снігуронька.

(О. Я.): Які були традиції святкування саме у вашій сім'ї?

(Н. Я.): Для нашої сім'ї це свято ніколи не мало особливого значення. У домі навіть не відчувалося святкової атмосфери. Був вихідний, а потім дивилися фільм «Ирония судьбы, или С лёгким паром!». Було лише 3 канали і цей фільм крутили на них по черзі. Також показували новорічні концерти, наприклад, «Голубой огонёк», де виступали Пугачова, Ротару, Леонтьєв... Уперше я пішла святкувати Новий рік з подружками на цілу ніч, коли закінчила школу.

На фото Наталія Ярема у віці 8 років на новорічному ранку у школі №74 містечка Рудно, 1982 р.

Посилання на фільм «Ирония судьбы, или С лёгким паром!»

Посилання на «Голубой огонёк»

ЯК СТАРШОКЛАСНИКИ СВЯТКУВАЛИ ЗИМОВІ СВЯТА

На фото старшокласники 10-В класу святкували Новий 1981 рік.

- Дмитришин Ірина (Д. І.):** Розкажіть, що за подія зафіксована на цій фотографії?
- Гривняк Юрій Дмитрович (Г. Ю. Д.):** Це у 1981 році 10-В клас Добропольської середньої школи зустрічав Новий рік. Домовлялися з чиймись батьками, які нам звільняли хату. Ми заносили столи, приносили закуски. Дівчата робили їсти різні салати... Отак ми й святкували. Проводжали Старий рік, а зустрічали Новий.
- (Д. І.):** Що було крім застілля? Чи ходили до ялинки у центр?
- (Г. Ю. Д.):** Так, ходили до ялинки у центр, потім знову поверталися, далі забавлялися й розходилися. На другий день приходили й після себе прибирали. Усі зайві столи заносили й завозили назад, де ми й позичали. Хату підмітали, вичищали, щоб батьки того, хто нас запросив, не були проти, щоб ми в них зустрічали наступний Новий рік.
- (Д. І.):** Що ще готували? Які були страви?
- (Г. Ю. Д.):** Олів'є було головним. Ще була шуба, м'ясна нарізка, картопелька... Пам'ятаю, коли ми їздили в село, то їздили на велосипедах, щоб привезти туди мішок картоплі. Чистили картоплю, варили і мали гаряченьке.
- (Д. І.):** А було щось зі спиртного?
- (Г. Ю. Д.):** Шампанське, вино... Може, була одна пляшка горілки, а може дві, не більше. Нас було майже 20 людей, але пили спиртного мало. Ще було солодке.
- (Д. І.):** А як же коляда?
- (Г. Ю. Д.):** А коляда... На коляду вже зустрічалися тільки хлопці, які вже ходили по хатах.

Отак, допустимо, зібралось нас чоловік четверо. Ні, і не четверо йшло - вісім! Один запросив до себе додому. Ми прийшли до нього, заколядували під вікном на вулиці. Зайшли до хати, нас посадили за стіл. Ми трошки погостилися, в хаті з три-чотири коляди заспівали, потім ще чуть-чуть погостилися, ще одна колядка - і ми пішли далі до наступного хлопця. Довго ми в хатах не сиділи.

Пішли до наступного, там в нього під вікном заколядували, зайшли до хати, в хаті поколядували. Сіли за стіл, трошки погостилися, поколядували. Тоді пішли до третього... І отак ми ходили від одного до другого з колядою. Ходили між хатами, чи йшли по дорозі колядували. В центрі зустрічалися і теж колядували. Але як бачили вчителів, то зразу бігли десь ховалися, бо було заборонено тоді колядувати...

Ну а найцікавіше: пам'ятаю, різдвяні свята на селі, коли я їздив до тітки і там після вечері... Ну як після вечері? Вечеряли ми дома в Доброполі, звичайно, а вже на другий день свят ми приїжджали сюди, де я і залишався. Ввечері всі виходили в центр села біля клубу, там збиралося дуже багато молоді. Були перебиранці і один раз я був переодягнений. Там якийсь кожух був другою стороною натягнутий, борода, а замазали так, що не можна було впізнати. І ми бігали, до дівчат приставали, в сніг кидали. А тоді взимку снігу було багато, сантиметрів тридцять... Коли кидали в сніг, то дівчата навіть не ображалися, бо м'яко було. Вони в нас сніжками кидали, ми в них. Цікаво було! Люди стояли колядували, співали, веселилися... І якось весело все було, не те, що зараз.

На фото Гривняк Юрій Дмитрович із однокласницями

АРМІЙСЬКИЙ НОВИЙ РІК

Чи бувають свята в армії? Наш респондент Дульцев Ігор Володимирович з радістю погодився дати нам інтерв'ю, у якому розповів про зустріч 1975 року у військовій частині на Камчатці. Ігор Володимирович, показуючи фотографії, з великою ностальгією згадував армійський Новий рік.

Курик Віталія (К. В.): Чи могли б Ви розказати як святкували Новий рік та Різдво в армії?

Дульцев Ігор Володимирович (Д. І. В.): Ну, якщо говорити про Різдво в армії, то його просто не було. Святкування Різдва було категорично заборонено, адже головнокомандувач контролював це. Якщо говорити про Новий рік, то його святкували дуже навіть бурхливо. Ми влаштовували різні конкурси за згущене молоко, розказували анекдоти, хтось навіть перевдягався у Снігуроньку та Діда Мороза.

(К. В.): Ви згадали за конкурси. Що це за конкурси і чому саме такий приз?

(Д. І. В.): Конкурсів було надзвичайно багато, я вже більшості не пам'ятаю, але один все ж таки мені згадався і цей конкурс навіть до сьогоднішнього дня проводять (згадує). Ця гра полягала у тому, що є викладені стільці по колу і ти, допоки грає музика, маєш крутитися навколо стільців, але коли музика припиняється, то ти маєш швидко сісти на нього. Той, хто не встиг, — програв і один стілець забирали. Так грали, поки не залишиться один гравець. Тому, хто виграв давали приз — згущене молоко, яке дуже цінувалося там, адже його можна було додати будь-куди: і в кашу, і на хліб намастити, і просто так їсти замість солодкого.

На фото Дульцев Ігор в образі Діда Мороза та його товариш - Снігурочка, розважають своїх друзів у Новий 1975 рік. Саме на цьому фото вони влаштовують конкурс за згущене молоко.

На цьому фото солдати слухають промову своїх головнокомандуючих

Воно було найсмачнішим, що ми мали в армії, тому було цінним, як приз (посміхається).

(К. В.): Чи влаштовували ви собі танці?

(Д. І. В.): Ні, танців не було. Просто грала музика, щоб було веселіше. А не танцювали, тому що вважали дуже дивним — танцювати один з одним, адже серед нас не було дівчат (сміється).

(К. В.): А якийсь стіл ви собі робили?

(Д. І. В.): Стіл? Так, робили. Були канапки, мандаринки, цукерки та й все. Випивки не було. Це суворо контролювали, але я тільки що пригадав, як одного разу принесли із собою і випивку. Наш головнокомандувач це як побачив, то ми думали, що до ранку будемо відтискатися від підлоги і бігати навколо подвір'я, але ні, всього лише годину тим займалися. І як би ж то тільки я і мій товариш, а то ще й всіх за собою потягнули (регоче). Так ми і святкували Новий рік. Самі його влаштовували, пізно лягали, рано вставали, а потім все як зазвичай.

На фото Снігурочка та солдати, які стояли в черзі, щоб з нею потанцювати

Останнє фото новорічної ночі 1975

РОЗІГНАНИЙ ВЕРТЕП

Різдво було заборонене у 80-х, але все ж люди зберігали народні звичаї та традиції. Різдво – сімейне свято без бурхливих святкувань, як на Новий рік.

У 80-ті роки до справи обмеження поширення релігії серед населення, особливо серед дітей і молоді, долучилися не лише партійні, а й комсомольські організації. Чимало людей старшого покоління пам'ятають, як у ті часи, на Різдво, Водохреща та інші релігійні свята, комсомольські активісти та шкільні й інститутські викладачі влаштовували справжнісінькі засідки біля міських храмів, де буквально виловлювали дітей і молодь, які прийшли з батьками на богослужіння. Тих, хто «попався», потім усіляко соромили на комсомольських зборах і піонерських лінійках. Бувало, за відвідування храмів виключали з партії й комсомолу, знімали піонерську краватку. Тому люди, які мали рідню у селах, воліли на великі релігійні свята їздити саме туди. Чи то сільська комуністична влада була більш поблажливою до релігійних потреб громадян, чи просто закривати на це очі, зважаючи на реалії.

Якщо говорити про святкування Різдва в селах, то там намагалися робити вертеп, яким ходили у кожну хату та колядували. Одна з наших респонденток, Дульцева Марія Василівна, розповіла нам про те, як брала участь у такому вертепі та яка пригода з нею сталася в ту ніч.

Курик Віталія (К. В.): Як Ви святкували таємно Різдво у 80-х і чи працювали у той день?

Дульцева Марія Василівна (Д. М. В.): Ну, Різдво завжди було робочим днем, якщо воно було не у неділю. Якщо випадало на неділю, то вечерю брали з собою або чекали, поки всі придуть з роботи і тоді починали трапезу, але прийти могли аж о дванадцятій ночі. Нам ніхто не давав вихідних, діти сіяли перед тим як піти до школи. Понабирали пшениці в кишені, поки йшов до школи – походив, посіяв, а вчителі у школі вивертають усі кишені. Якщо щось знайшли – наказували, батьків кликали, але батьки навіть на це увагу не звертали. (згадує, довга пауза)

А ще я щойно згадала, як у селі ми спробували зробити вертеп з шопкою. Отож діло було так: з вертепом ходила колядувати по хатах, я була тоді ангелом, але тоді не можна було цього робити, проте ми зібралися та й пішли. Та й якось до нас в село приїхала машина з району, в народі її називали «Бобік», і було там, я не пам'ятаю, чи четверо, чи п'ятеро людей. Їхали і як раз ми йшли, побачили ту машину та й хто був без масок, то повтікали, а хто був у масках взяли той «Бобік» перевернули у рів і все – пішли далі колядувати, поки ті діставали машину. Ось такі пригоди були на Різдво. (регочемо)

На фото Дульцева (Кравців) Марія Василівна та її молодший брат Кравців Володимир Васильович, 1968р.

«Бобік», який перевернули у рів колядники

СВЯТА ВЕЧЕРЯ ТА РІЗДВО

Вечерю готували дуже скромно, батьки були дуже сурові до приготування страв. Робили зазвичай кутю, вареники з капустою та олією, борщ, вушка з грибами, паляниці з тертої картоплі або терли її та запікали. Також робили голубці з гречки, салат вінегрет, а пампухи, смажені на олії, начиняли варенням або перетертою грушею.

Коли все було готово, то всі вставали до молитви, а потім господар промовляв такі слова: «Дай Боже, дожити до другої вечері і щоб були всі здорові», а всі інші члени родини казали: «Дай Боже». Перша страва, яку мала їсти родина, — це кутя.

На коляду ходили з великою радістю, з хати до хати, незважаючи на небезпеку в той час. Коляда була не такою, як зараз, — вона була комуністичною. Наприклад:

«Добрий вечір тобі, вільний пролетарю.
Радуйся, ой, радуйся, земле,
Світ новий народився.
Застилайте ж столи та все килимами,
Оселі вбирайте та все прапорами.
Гей, пісні складайте, волю величайте,
Бо прийдуть до тебе твої свята в гості.
Що першеє свято – першого повстання,
Першого повстання ще й свято Тараса.
А другеє свято – то Першого Травня,
Свято робітниче, всесвітнє, весняне.
А що третє свято – Червоного Жовтня,
Червоного Жовтня, коли пута впали,
Коли пута впали, Ради понастали!»

Новий рік 1 січня ніхто навіть не визнавав, адже у цей час був піст, більше вшановували Новий рік 14 січня: варили кутю, ставили дідуха, приходили посівальники, їм у винагороду давали яблуко, пампушки, горішки або копійки – десять, п'ятнадцять, у родичів можна було отримати навіть п'ятдесят рублів.

На Йордан в ополонку не занурювалися, але обов'язково треба було прийти до церкви.

На Марії були так звані «обливки»: дівчат насильно виводили з хати та обливали, а інколи навіть ховали в простирадлі, щоб ніхто не знайшов, але якщо в цей день дівчину бачили на вулиці, то вона була мокрою з ніг до голови.

Також була така традиція: приносили бабу з дідом до хати. Дід – солома, нею вкривали підлогу, а баба була сіном, ним застиляли стіл під скатертину, а потім ставили глечик, ложки. В кінці ложками тарахкотіли, щоб побачити чи вийде заміж дівчина, чи ні – це передбачував пес: у яку сторону він гавкне – з тієї сторони наречений. Прибирали сіно та солону на Івана та спалювали.

Записала Курик Віталія з розповіді
Дмитрів Ольги Іванівни, 1961 року народження
с. Батькове, Львівська область

НОВОРІЧНИЙ КАРНАВАЛ

Карнавал

11

Курик Світлана у костюмі поросяти під шкільною ялинкою з Дідом Морозом у актовому залі школи №57 м. Львів, 1988 р.

12

До новорічного свята учням пропонували самостійно виготовити костюм Звіздаря

14

Гречук Богдан у костюмі півня під шкільною новорічною ялинкою у актовому залі середньої школи №11 м. Червонограда, 1982 р.

13

Новорічний карнавал у 7-Б класі середньої школи №11 м. Червонограда, 1987 року. Найпопулярніший образ дівчат – циганка. Для його створення потрібна широка яскрава спідниця, велика хустка і багато біжутерії. Серед хлопців популярним був образ ковбоя у характерному капелюсі та жилетці. Є також представники казкових персонажів – Червоної Шапочки, Снігової Королеви, лікаря Айболить, Мушкетера.

Ранок у дитячому садку «Казка», 1988р. Найпопулярніші образи серед хлопців – образ зайця, а у дівчат – сніжинки. У цих костюмах найчастіше використовували срібну мішуру.

НОВОРІЧНИЙ СТІЛ ЕПОХИ ЗАСТОЮ

Це зараз життя «нудне»: є гроші – піди та накупи собі делікатесів, але 30-40 років тому всім керували суворі закони соціалізму. Тому новорічний стіл готувався заздалегідь. Хто ж знає, де і коли виникне, скажімо, банка червоної ікри? Ось і доводилося запасати про всяк випадок.

До кінця 1970-х років кулінарна «Книга про смачну і здорову їжу», видана в 1950-х, стала антирадянською літературою, оскільки її читання навіювало небезпечні думки. У книзі було стільки небаченої їжі та випивки, що можна було подумати: якщо все це існувало раніше, то куди і чому воно поділося? А якщо цього ніколи не існувало, то радянська книга пише неправду?

«У магазинах нічого, проте на столі – все!» – так говорили у ті далекі часи. Щось давали в пайках, які ще називали «замовленнями», щось «викидали» у продаж, а щось можна було дістати тільки «по знайомству».

Дістати продукти було пів справи. Їх ще треба було приготувати так, щоб страви не розчарували учасників довгоочікуваного застілля. До речі, для більшості господинь це не було великою проблемою. Рецептúra страв передавалася донькам від мам, переписувалася на листках і в зошитах подругами та родичками. І готували їх рік у рік (з Нового року до Нового року) з консервативною послідовністю, без особливих новацій. 70-ті роки, до речі, були у цьому сенсі знаменними – вони принесли із собою значні зміни до традиційного новорічного меню. Відійшли (не в минуле, правда, – на другий план) вінегрети, пироги та жирне печеня. З'явилося запечене м'ясо, олів'є, заварні тістечка. Так чи інакше, але у більшості новорічний стіл був метою і сенсом життя господинь упродовж місяців.

Отже, що повинно було бути на новорічному столі епохи застою?

Бутерброд зі шпротами

Бутерброди зі шпротами були обов'язковим атрибутом не лише Нового року, а й інших свят. Страва дуже легка у приготуванні, адже для неї потрібні лише хліб та консерви. Іноді для пікантності до бутерброда додавали ще маринований огірок або шматочок лимона. Традиція їсти шпроти збереглася навіть після довгих років, хоча продукт насправді не має жодної харчової цінності.

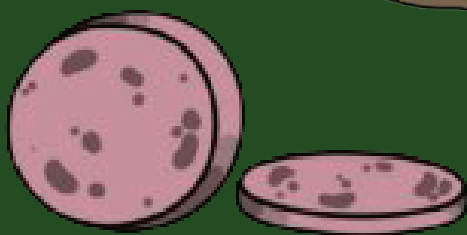
Салат «Олів'є»

Стандартний радянський салат «Олів'є» складався з 5 інгредієнтів:

1. Круто зварені яйця;
2. Варена ковбаса «Лікарська»;
3. Відварна картопля;
4. Солоні огірки;
5. Зелений горошок (консервований)

18

Салат «Міміоза»

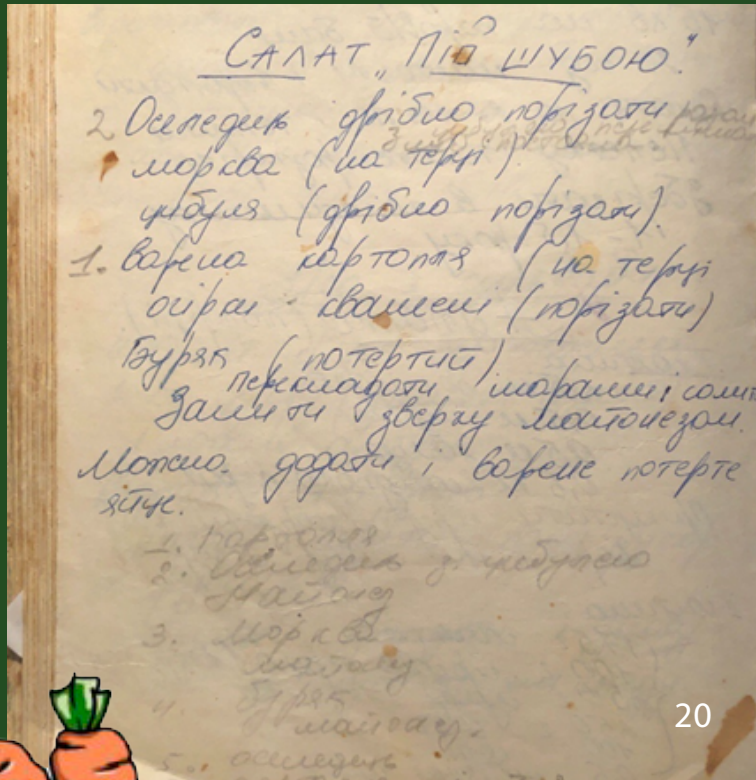
Усі компоненти подрібнити. Рибу роздавити виделкою. На тертці натерти сир, вершкове масло (заморожене) і, окремо один від одного, білки та жовтки варених яєць. Підготовані продукти покласти шарами у такій послідовності:

1. Білки
2. Сир
3. Риба
4. Майонез
5. Цибуля
6. Олія
7. Жовтки
8. Майонез
9. Жовтки із зеленню

19

Оселедець під шубою

Один із наймайонезніших салатів на новорічному столі закріпив свої позиції десь на початку 1970-х років. Він дуже легкий у приготуванні і має єврейське коріння. Історики припускають, що «шуба» була придумана виключно для того, щоб приховати смак ненависного оселедця. Думати та ворожити можна багато, але краще робити і є, адже так чи інакше ми все одно його любимо.

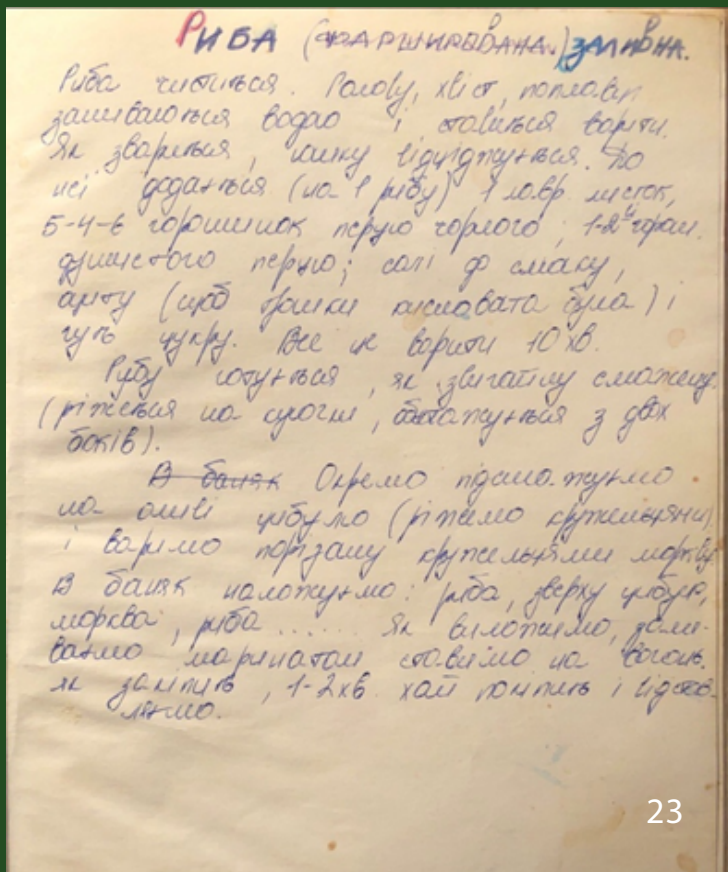

Курка в духовці

Для приготування нам знадобиться: тушка середніх розмірів, олія, три столові ложки майонезу або сметани, спеції на смак, сіль, чорний перець. Курку необхідно промити, висушити та натерти спеціями, сіллю і перцем всередині й зовні. Потім тушку потрібно покласти в рукав для запікання і закрити його. У верхній частині рукава можна зробити кілька отворів, щоб він не луснув. Далі курятину поміщаємо на деко і ставимо запікатися в духовці розігрітій до 200°.

Заливна риба

23

24

Це найбільш спірна страва радянського столу — вона завжди мала рівну кількість шанувальників і противників. Заливне з рибою потрібно ретельно та уважно готувати, адже треба знати скільки варити рибу і які спеції додавати в желе: через найменшу невідповідність воно могло раптово зіпсуватися.

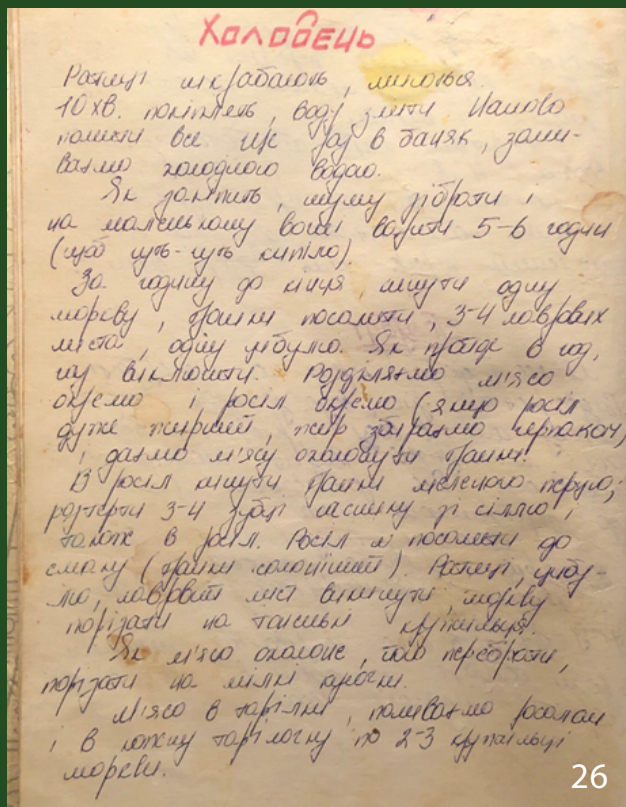
Рецепти

Холодець

Спочатку холодець був просто утилізацією обрізок і жилок, а вже потім став «сірим кардиналом» святкового столу. Його полюбили за ситність та оригінальний смак, а щодо приготування було безліч суперечок. Жодна господиня не уявляла сімейне застілля без холодцю. Зараз ми готуємо його з желатином і намагаємось зробити менш жирним, але з меню не забираємо.

25

26

СВЯТКОВИЙ ДЕКОР

ялинкові прикраси

Дід Мороз
та
Снігуронька

різдвяна зірка

дідух

коза рідвяна

павук солом'яний

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА

1. <https://life.pravda.com.ua/society/2016/12/28/221766/>
2. Фото з сімейного альбому родини Ярема, м. Рудно
- 3, 4. Фото з сімейного альбому родини Гривняк, м. Добромилів
- 5-10. Фото з сімейного альбому родини Дульцевих, м. Львів
11. Фото з сімейного альбому родини Курик, м. Львів
- 12, 13. В. І. Проців, М. А. Кириченко, К. В. Щербакова. Образотворче мистецтво 1-3 класи: Навчальний посібник. – Київ: Радянська школа, 1982. – с. 34
- 14-16. Фото з сімейного альбому родини Гречук, м. Червоноград
17. <https://yak-zrobyty.in.ua/zakuski-do-shashliku-na-prirodi-na-den-narodzheniya-recepti-z-foto/amp/>
18. <https://telegraf.com.ua/ukr/lifestyle/2021-12-14/5691152-top-10-golovnik-h-simvoliv-novorichnogo-stolu-u-srsr/amp>
19. <https://gotovim-doma.ru/recipe/18846-salat-mimoza-na-lyuboy-prazdnichnyu-stol>
- 20, 23, 26. Сторінки записника з рецептами родини Дмитришин, м. Львів
21. <https://jisty.com.ua/salat-oseledets-pid-shuboyu-klasichnij/>
22. <https://papigutto.com.ua/ua/recipe/zapechennaya-kuritsa-v-duhovke>
24. <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcTcU51vCMgtPqIosGup8RCFX2ILKqXdOF0L9g&usqp=CAU>
25. <https://panorama.if.ua/wp-content/uploads/2018/12/%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%86%D1%8C.jpg>
27. <http://vidpoviday.com/radyanski-novorichni-listivki-50-x-rokiv>
<https://bykvu.com/ua/mysli/realna-istoriia-sviatoho-mykoly-dida-moroza-ta-santa-klausa/amp/>
<https://infomisto.com/uk/rivne/idei/vsi/yalynka-nostalji>
<https://tvernews.ru/news/238156/>
<https://infomisto.com/uk/rivne/idei/vsi/yalynka-nostalji>
28. <https://www.kovcheg.ua/book/kovcheg-ukrayinske-narodne-mistectvo>